

КЕЛЕБЕРДА́ (колишні назви: Гебердеїв Ріг, Кере Берда, Короберда, Каліберда) — село Кременчуцького району Полтавської області. Знаходиться на лівому березі [Дніпра](#) ([Дніпродзержинського водосховища](#)), за 37 км від райцентру та за 7 км від м. Комсомольськ. Пл. сільс. ради 28,45 км². Насел. 451 особа (2001), переважно українці. Назва села походить від слів «кала», «кале» — фортеця, башта, а також «берд», «бердо» — гора, підвищення, замок. У К. знайдено посудину доби неоліту, арбалетну фібулу, пряжку перших ст. н. е. та римську монету, між К. і с. Горішні Плавні (нині у межах Комсомольська) — бронз. скіф. стріли. Пobl. села розташ. залишки курганів. К. — одне з найдавніших поселень на тер. Полтавщини. Гебердеїв Ріг (у багатьох народів слово «гібідей» означало ритуал. жертвник) уперше згадується в істор. записках-мемуарах литов. дипломата 1-ї пол. 16 ст. Михалона Литвина, поселення з сучас. назвою — у писем. джерелах 1646. Від серед. 14 ст. ця тер. була під владою Великого князівства Литовського. У 1420-х рр. князь Вітовт, після понад 20-річ. поразки від військ золотоордин. хана Темір-Кутлуга на Ворсклі, вирушив у володіння Золотої Орди, в Кабарду (Пн. Кавказ), та запропонував черкес. княгині переселитися зі своїми підданими в межі Великого князівства Литовського. Останні й заснували низку поселень на тер. ниніш. Полтавщини. Вихідці з Пн. Кавказу спорудили тут укріплення. На поч. 17 ст. їх поновлено та пристосовано до нових умов захисту (перш за все від крим. татар) козаками. Із келебердян. фортецею пов'язані події селян.-козац. повстань 1-ї пол. 17 ст., Визв. війни під проводом Б. Хмельницького. У 17 ст. абрис фортеці наближалися до чотирикутника, її укріплення складалися із земляного валу з ровом, палісаду та, ймовірно, 6-ти дерев'яних башт. 1746 у фортецю вели 4 воріт, довж. укріплень складала 550 сажень, у середині були розташ. установи козац. старшин, дерев'яна церква Різдва Богородиці, крамниці, двори козаків і посполитих. У 2-й пол. 18 ст. Келебердян. фортеця занепадала. 1660–1764 — сотенне

містечко Полтав. полку. 1675, 1696, 1796 К. спустошували татари. Від 1783 — у складі Кременчуц. пов. Катеринослав. намісництва, від 1789 — Градиз. пов. того ж намісництва, від 1796 — Кременчуц. пов. Малорос. (від 1802 — Полтав.) губ. 1844 відкрито школу, яку в 1860-х рр. реорганізовано в земську. На поч. 20 ст. у К. відбувалося 4 ярмарки на рік, працювало понад 10 крамниць, бл. 20 водяних млинів. Пobl. знаходилися каменеломні, де добували граніт і гнейси (1804 місц. граніти використано для оздоблення колони на честь Петра I у Полтаві). 1730 тут було 499 дворів, 1859 — 595 (4952 особи), 1900 — 256 (1116), 1910 — 303 (1417). У 1911 відкрито друге земське училище. Під час воєн. дій 1918–20 влада неодноразово змінювалася. 1923–30 — у складі Потіц. р-ну Кременчуц. округи. Жит. зазнали сталін. репресій, потерпали від голодомору 1932–33 (кількість встановлених жертв — 12 осіб). Від 2 вересня 1941 до 29 вересня 1943 — під нім.-фашист. окупацією. Нацисти стратили 19 жит. К., вивезли на примус. роботи до Німеччини 220 осіб, відступаючи спалили майже все село. У ході боїв 1941 і 1943 пobl. села загинуло 365 рад. воїнів. Нині тут працює рибгосп. У К. — клуб, б-ка, фельдшер.-акушер. пункт. Функціонує реліг. громада УПЦ МП. Встановлено меморіал, присвячений Келебердян. козац. форпосту на Дніпрі (частиною композиції є пам'ятник літ. герою Т. Бульбі), пам'ятник на брат. могилі рад. воїнів, які загинули під час визволення села, пам'ятний знак на місці переправи 29 вересня 1943 рад. військ через Дніпро. Є геол. пам'ятка природи місц. значення Келеберда (відслонення типових гранітів). Серед видат. уродженців — просвітитель-демократ Я. Козельський (18 ст.; за ін. даними — с. Келеберда Канів. р-ну Черкас. обл.), вчений-філолог Т. Біленький (19 ст.), військ. лікар П. Гординський (2-а пол. 18 — 1-а пол. 19 ст.), живописець, один із визнач. майстрів укр. бароко З. Голубовський (18 — поч. 19 ст.); правознавець, чл.-кор. РАН Г. Старушенко, фахівець у галузі теорії та проектування електромагніт. пристроїв Г. Пуйло, поет [М. Лебідь](#).

[О. М. Задворна](#)

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Келеберда / О. М. Задворна // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2012. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-11700>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).